

Afiş Tasarımının Kültür Sanat Organizasyonunda Kullanımı: Fluxus Örneği

Use of Poster Design in Culture and Art Organization: The Example of Fluxus

Dr. Aynur KARAGÖL

ORCID: 0000-0001-9247-2483 ◆ İstanbul Topkapı Üniversitesi, Grafik Tasarım, Öğretim Üyesi ◆
aynurkaragol@topkapi.edu.tr

Özet

Kavramsal sanatın geliştiği 20. yüzyıl itibarıyla sanatçılar, sanat fikirlerinin sanatın biçiminden daha önemli olduğu düşüncesi üzerine üretim gerçekleştirmişlerdir. Modern sanat anlayışıyla gelişen bu yeni bakış açısı, kavramların öne çıkmasına sebep olmuştur. Kavramsal sanat, eserin görsel sunumundan kasıtlı bir şekilde uzaklaşılması ve eserin anlamının kelimelerle ifadesinin gerekli görülmesiyle oluşmaktadır. Sanatçılara farklı malzemeleri kullanma cesareti vererek hayatın içindeki her şeyin sanata taşınmasına sebep olmuştur. Fluxus (akış sanatı) modern sanatın en çarpıcı örneklerini verildiği 1960'ların başında Amerika'sında Litvanyalı/Amerikalı sanatçı George Maciunas tarafından bir manifesto ile duyurulmuştur. Edebiyat, müzik, plastik sanatlarda üretim yapan sanatçıları bir araya getiren Asya, Avrupa ve Amerika'da festival organizasyonları yapmışlardır. "Akış" anlamına gelen Fluxus, olayların, seslerin ve malzemelerin kullanımı sayesinde hayatı, sanatın içine çekmektedir. Joseph Beuys, Dick Higgins, Alice Hutchins, Yoko Ono, Nam June Paik, Ben Vautier, Robert Watts, Benjamin Patterson ve Emmett Williams dahil olmak üzere birçok önemli avangard sanatçı Fluxus'ta yer almıştır. İlk Fluxus etkinliği 1961'de New York'ta AG Gallery'de sahnelenir ve 1962'de Avrupa'daki festivaller izlenir. Fluxus faaliyetinin başlıca merkezleri New York, Almanya ve Japonya'dır. Fluxus, sanatın ne olabileceğine dair tanımların açılmasında önemli bir rol oynamıştır. 1960'lardan bu yana, çeşitli sanat formları ve yaklaşımlarının var olduğunu ve yan yana geliştiğini gören sanat üretiminin doğasını derinden etkilemiştir. Küçük ama uluslararası bir sanatçı ve besteci ağı sağlayan bir kulüp olarak başlayan Fluxus'ın aynı zamanda üç ayda bir çıkarılacak bir derginin ismi olarak belirlenmiştir. 1962'den 1977'ye kadar olan uluslararası Fluxus etkinliklerinin tanıtımında kullanılan afişler, Modern Sanat Müzesi'ndeki Gilbert ve Lila Silverman'ın Fluxus Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Fluxus ve görsel dağılımı (postal, gazeteler, posterler vb. aracılığıyla), ilişkili sanatçıların ağı ve sanatın performatif tarafı hakkında bir anlayış oluşturmak için gerekli veriyi sağlamaktadır. Organizasyonlar grafik tasarım çalışmalarıyla duyurulmuştur. İki boyutlu tasarım öğeleriyle grafik tasarım tanıtım ve duyurum faaliyetlerinde özel çalışmalar ile organizasyonlara değer katmaktadır. Afiş sanatı, tanıtım, duyuru için en eski ve bilinen yöntemdir. Bir medya olarak afiş, kitlesel iletişimi sağlamaktadır. Bu yönüyle afiş tasarımı, grafik tanıtım ürünlerinin en öne çıkarıdır. Afiş tasarımında temel bir öğe olarak sayfa düzeni konusu bulunmaktadır. Sayfa düzenini sağlamak için mizanpaj tasarımı yapılırken denge, orantı, hiyerarşi, devamlılık, bütünlük, vurgu gibi tasarım ilkelerinin kullanılmasıyla başarılı bir tasarım yapılabileceği üzerinde durulmaktadır. Belli kuralların varlığı yalnızca bu kurallara uyulduğu takdirde başarılı tasarım elde edileceği düşünülebilir. İçeriklerin düzenlenmesiyle oluşturulan afiş çalışmalarının hedef kitleye iletilmesinde tasarım ilkeleri ve sayfa düzeninin payı bulunmaktadır. Kompozisyonun görsel ve metin öğeleri ile temel bir sayfa düzeni olarak simetrik veya asimetrik bir tasarım tercih edilebilir. Çalışma, ne kadar akılda kalıcı ve hatırlanabilir ise o kadar başarılı kabul edilebilir. Afiş tasarımları, kullanıldıkları organizasyon çalışmalarında ise içeriğin görsel düzenleme ile hedef kitleye doğru yansıtılması en önemli amaçtır.

Betimsel nitelik analizi ile çalışmanın kapsamı afiş tasarımının ana unsuru olan tipografi, görsel öğe, renk kullanımının yanında sayfa düzeninde tercihler ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada yer verilen afişler örneklem olarak rastgele seçim tekniği ile yedi adet olarak belirlenmiştir. Afiş tasarımları nitelik bakımından incelenirken veri analizi sürecinin temel amacı ham veriden anlam çıkarılmaktır. Bu amaçla araştırmacı gözlemediklerinden elde ettiği verileri konunun özüne inerek yorumlamaktadır. Tasarımlar, tipografi, renk, görsel öğe ve sayfa düzeni açısından incelenmiştir. Tasarımlarda tipografinin baskın olduğu görülmektedir. Ayrıca tipografinin kompozisyonlarda ağırlıklı olarak kullanılması ile beraber görsel öğe kullanımından kaçınıldığı düşünülmektedir. Görsel öğeler; soyut şekiller ve belirsiz figürlerden oluşmaktadır. Tipografi de ise, serifli-serifsiz, büyük-küçük, harf-kelime-satır es-pasları (boşlukları) ile oynandığı tespit edilmektedir. Sayfa düzeninde satır, sütun ızgara kullanımları dışında dengeyi bozabilen boşluktan kaçınılmadığı görülmektedir. Kompozisyonlar da simetrik ve asimetrik tercihlerle şekillendirilmiştir. Fluxus sanat organizasyon afişlerinin, bir sanat tavrı olarak niteleyebileceğimiz Fluxus'un etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Organizasyon afişi, afiş tasarımı, Fluxus sanatı, sanat afişi, festival afişi, görsel tasarım

Extended Abstract

As of the 20th century, when conceptual art developed, artists produced on the idea that art ideas are more important than the form of art. This new perspective, which developed with the understanding of modern art, caused the concepts to come to the fore. Conceptual art is formed by deliberately moving away from the visual presentation of the work and considering the meaning of the work to be expressed in words. By giving the artists the courage to use different materials, it caused everything in life to be transferred to art. Fluxus (flow art) was announced with a manifesto by Lithuanian/American artist George Maciunas in the USA in the early 1960s, when the most striking examples of modern art were given. They organized festivals in Asia, Europe and America, bringing together artists who produce in literature, music and plastic arts. Fluxus, meaning "flow", draws life into art through the use of events, sounds and materials. Many important avant-garde artists have been on Fluxus, including Joseph Beuys, Dick Higgins, Alice Hutchins, Yoko Ono, Nam June Paik, Ben Vautier, Robert Watts, Benjamin Patterson, and Emmett Williams. The first Fluxus event was staged at the AG Gallery in New York in 1961, followed by European festivals in 1962. The principal centers of Fluxus activity are New York, Germany and Japan. Fluxus has played an important role in opening up definitions of what art can be. It has profoundly influenced the nature of art production since the 1960s, which saw various art forms and approaches exist and develop side by side. Fluxus, which started as a small but international network of artists and composers, has also been designated as the name of a quarterly magazine. Posters used to promote international Fluxus events from 1962 to 1977 are in the Fluxus Collection by Gilbert and Lila Silverman at the Museum of Modern Art. Fluxus and its distribution of images (via mailers, newspapers, posters, etc.) provide the necessary data to build an understanding of the network of associated artists and the performative side of art. Organizations are announced through graphic design studies. With its two-dimensional design elements, graphic design adds value to organizations with special works in promotion and publicity activities. Poster art is the oldest and most known method for promotion and announcement. As a media, poster provides mass communication. In this respect, poster design is the most prominent of the graphic promotional products. There is the issue of page layout as a basic element in poster design. While designing the layout to ensure the page layout, it is emphasized that a successful design can be made by using design principles such as balance, proportion, hierarchy, continuity, integrity and emphasis. The existence of certain rules can be thought to be successful only if these rules are followed. Design principles and page layout play a role in conveying the poster works created by editing the content to the target audience. A symmetrical or asymmetrical design may be preferred as a basic page layout with the visual and text elements of the composition. The more catchy and memorable the work, the more successful it can be considered. In poster designs and organizational studies where they are used, the most important goal is to reflect the content to the target audience with visual editing.

With descriptive quality analysis, the scope of the study was limited to typography, visual element, color usage, which is the main element of poster design, as well as preferences in page layout. The posters included in the study were determined as a sample of seven by random selection technique. While the poster designs are examined in terms of quality, the main purpose of the data analysis process is to make sense of the raw data. For this purpose, the researcher interprets the data obtained from the observations by getting to the core of the subject. The designs were examined in terms of typography, color, visual element and page layout. It is seen that typography is dominant in designs. In addition, it is thought that the use of visual elements is avoided with the use of typography in compositions. visual elements; consists of abstract shapes and indefinite figures. In typography, it is determined that it is played with serifs and no serifs, upper and lower case, letter-word-line spacing (spaces). In the page layout, apart from the use of rows, columns and grids, it is seen that spaces that can disrupt the balance are not avoided. Compositions are also shaped with symmetrical and asymmetrical preferences. It is understood that the Fluxus art organization posters were influenced by Fluxus, which we can describe as an art attitude.

Keywords: Organization poster, poster design, Fluxus art, art poster, festival poster, visual design

Giriş

Sanat üretimi, çeşitli organizasyonlarla duyurulmaktadır. Bu organizasyonlarda grafik tasarımın desteğiyle afiş, broşür, el ilanları, programlar üretilmesi gerekmektedir. Tasarım, sanatın sunumu için grafik üretimler yapmaktadır. Sanat organizasyonları için üretilen görsel grafik ürünler ise hangi sanat alanı için üretildiyse ona uygun bir görsel dil barındırmaktadır. Çeşitli sanat anlayışıyla üretilen sanat yapıtlarının tanıtım için üretilen grafik tasarım ürünlerine de ilham olmuştur. Sanatın bu anlamıyla tasarım dünyasını etkilemesi söz konusudur. Afiş tasarımı organizasyon tasarımlarında en öne çıkan ve diğer tasarım ürünlerine şekil veren ana tanıtım ve iletişim aracıdır. Afiş tarih, program içeriği, organizasyon başlığının bulunduğu görsel bir düzenleme ile sunulmaktadır. Mesajın iletimi açısından afiş tasarımının dikkat çekiciliğini sağlamak için renk, görsel öğeden yararlanmaktadır. Çalışmada incelenen

Fluxus sanat organizasyonları afişlerinde de kompozisyon, renk, tipografi seçimlerinde afişin içeriğini oluşturan sanat yapıtlarının etkileri görülmektedir.

Yöntem

Fluxus sanat organizasyonları afiş tasarımlarından yedi adedi nitelik yönünden incelenmiştir. Veri analizi sürecinin temel amacı ham veriden anlam çıkarmaktır. Betimsel nitelik analizi ile çalışmanın kapsamı afiş tasarımının ana unsuru olan tipografi, görsel öğe, renk kullanımının yanında sayfa düzeni incelemesi ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular

Çalışmada yer verilen afişler örneklem olarak rastgele seçim tekniği ile yedi adet olarak belirlenmiştir. Fluxus sanat organizasyon afişlerinin sanat eserlerinin etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Tasarımlarda tipografinin baskın bir tasarım unsuru olduğu görülmektedir. Tipografi, ağırlıklı olarak afiş tasarımlarında öne çıkarken görsel öğelerin soyut şekiller ve belirsiz figürlerle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Öne çıkan tasarım unsuru olarak tipografi seçimlerinde ise, serifli-serifsiz, büyük-küçük, harf-kelime-satır es-pasları (boşlukları) ile oyunları dikkat çekmektedir. Sayfa düzeni (layout) seçimlerinde satır, sütun ve ızgara (grid) kullanımları dışında boşlukların cesurca kullanıldığı simetrik ve asimetrik kompozisyonlar oluşturulmuştur.

Modern Sanatta Fluxus Sanatı

Sanatta ifade biçimleri 20. yüzyıl itibariyle modern sanat anlayışı olarak tanımlanmaktadır. 1900'ler boyunca teknolojik ve toplumsal değişimler büyük savaşlar ve üretim modellerindeki değişimler ile toplumu sarsıntılı biçimde şekillendirmiştir. Sanat anlayışında bu dönemi gelişme bakımından üçe ayırmak mümkündür (Bozkurt, 2014: 84). Birincisi "gerçekliğin yansıtılmasının krizi": Kübist, Dadaist, Sürrealist yaklaşımlardır. İkincisi "sunulamayanın sunulması olarak soyutlama": süprematizm, destijl, konstrüktivizm, ekspresyonizm, minimalizmdir. Üçüncüsü ise; "sunuşun yadsınması ya da estetik sürecin terki: Kavramsalcılıktır". Marcel Duchamp'ın hazır nesnelere, John Cage'in hazır sesleri ve George Brecht ve Ben Vautier'in hazır eylemleri kavramsal sanatın (conceptual art) örnekleridir. 1960'ların sonlarından 1970'lerin başına kadar, fiziksel sanat nesnesinden ziyade kavram veya fikre vurgu yapılan çok çeşitli sanatsal pratiğine kavramsal sanat denmektedir. Ayrıca, daha genel bir ifade olarak ise "Çağdaş Sanat" kullanılmaktadır. Kavramsal Sanat, geleneksel tanımlama ve sınıflandırma biçimlerine meydan okuduğu ve tek tip bir stil veya araçla tanımlanamadığı için, terimin kökeni ve anlamı tartışmalıdır. Sanatçılar böylece resim ve heykele atfedilen özgünlük, üslup, ifade, zanaat, kalıcılık, dekorasyon ve sergileme gibi geleneksel sanat biçimlerinin araca özgü yönlerinin ötesinde düşünmenin yollarını aramışlardır (Byrne & Moran, 5). Uluslararası alanda Kavramsal sanat hem metin hem de bulunan nesnelere, hazır yapımlar, fotoğraf, video, performans, belgeleme ve film gibi geçici veya gündelik malzemeleri kullanmasıyla tanınmaktadır. Fransız sanatçı Marcel Duchamp, tarihsel olarak, sanatın ne olduğu ve onu kimin belirlediğine dair pek çok sorunun önüne geçerek, hazır-nesneleriyle sanata kavramsal bir yaklaşıma öncülük etmiştir. Hazır-nesne (Readymade) terimi New York'taki Bourgeois Gallery'nin sergi kataloğunda yer almıştır (Daniels, 2002: 6). Kavramın, anlamın görsel nesnenin önüne geçmesi, görsel bir anlatım olan sanat için büyük bir yıkım demektir. Bu sebeple de Duchamp, yergi ve övgü arasındaki gerilim ile karşı karşıya kalmıştır. Pisuarın çeşme ismi ile sergilenmesi Duchamp'ın en çarpıcı ve bilinen işi olarak 1). 1900'lü yılların ilk çeyreğinde kavramsal sanatın ortaya çıkışı Dada, Fütürizm ve Rus Konstrüktivizmi'nin bazı yönleri, 1909 ile 1929'ler itibariyle

değişen sanat anlayışı, 1950'lerin ortalarından sonra Fluxus yaklaşımını besliyordu (Hendricks, 1988: 17). Sanatı kavramsal yaklaşımla ele almanın getirdiği bakış açısı, alanda yeni yollar açılmasına sebep olmuştur.



Resim 1 Marcel Duchamp'ın Çeşmesi, 1917

Fluxus, kelime anlamı olarak “akış” demektir. Sanatta kendini gösteren bir anlayışın ortak dürtüsü, olayların, seslerin ve malzemelerin kullanımı yoluyla hayatı sanatın içine çekmek böylece sanat dünyasında sosyal ve ekonomik değişim sağlamaktır (britannica.com). Dünyaya yayılan bir uluslararası sanatçı kitlesi bulunan Fluxus edebiyattan, müziğe ve plastik sanatlara kadar geniş bir sanat anlayışıdır. 1960 yılında Litvanyalı/Amerikalı sanatçı George Maciunas'ın öncülüğünde şekillenen Fluxus, küçük ama uluslararası bir sanatçı ve besteci ağı olarak başladı ve bir hareketten ziyade ortak bir tutum olarak nitelendirilmiştir (tate.org.uk). Bir kulüp olarak başlayan Fluxus'ın aynı zamanda üç ayda bir çıkarılacak bir derginin ismi olarak belirlenmiştir. Maciunas, derginin Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa, Doğu Avrupa ve Japonya'ya odaklanan belirli sayılarıyla elektronik müzik, anarşizm, deneysel sinema, nihilizm, olaylar, lettrizm, sesli şiir ve hatta resim üzerine makaleler eklemeyi planlamıştır (georgemaciunas.com). “Almanya'dan çıkıp birçok Avrupa kentine ve New York'a akan Fluxus, ortak bir üslup olmaktan çok, o akışa kapılan sanatçıların taşıdığı ortak bir tavidir” (Antmen, 2008: 204). Joseph Beuys, Dick Higgins, Alice Hutchins, Yoko Ono, Nam June Paik, Ben Vautier, Robert Watts, Benjamin Patterson ve Emmett Williams dahil olmak üzere birçok önemli avangard sanatçı Fluxus'ta yer almıştır. Fluxus'ta tek birleştirici tarzda eserler üretilmez bunun yerine sanatçılar, yaratıcı etkinliğe karşı “do-it-yourself” tutumunu benimsemektedir. Genellikle de rastgele performanslar sahnelenir ve sanat yapmak için eldeki malzemeleri kullanılmaktadır. Kendilerini akademik sanat ve müziğe alternatif olarak gören Fluxus, herkese açık demokratik bir yaratıcılık biçimi iddiasındadır. Performans ve sürecin önemli yeri olan ortamlar sanat aktivitesi için kullanılmaktadır (Resim 2).



Resim 2 George Maciunas, George Brecht'in “Drip Music” adlı eserini seslendiriyor, Düsseldorf, 1963 (kat. 66). Fotoğraf: Manfred Leve (Maciunas, 1988: 30).

İlk Fluxus etkinliği 1961'de New York'taki AG Gallery'de sahnelenir ve 1962'de Avrupa'daki festivaller izlenir. Fluxus faaliyetinin başlıca merkezleri New York, Almanya ve Japonya'ydı. Fluxus, sanatın ne olabileceğine dair tanımların açılmasında önemli bir rol oynadı. 1960'lardan bu yana, çeşitli sanat formları ve yaklaşımlarının var olduğunu ve yan yana geliştiğini gören sanat üretiminin doğasını derinden etkilemiştir.

Dönemin Afiş Tasarımı Anlayışı

Afiş tasarımı grafiğin olduğu kadar sanatın da konusudur. Sanatçı tasarımcılar sanat akımları grafik tasarım çalışmalarını da etkilemiştir. Özellikle afiş tasarımı organizasyon olarak sanat aktiviteleri için önemlidir. Snefeder'in 1798 yılında taşbaskı tekniğini bulması neticesinde sanatın afiş tasarımı etkisi görülmektedir (Becer, 2018: 201). Taşbaskı tekniği ile afiş baskısı yapımı uzun süre kullanılmıştır. Büyük boyutta tasarımların baskısı taş baskı yöntemiyle mümkün olmuştur. Seri üretimin henüz aktif olmadığı yıllarda taş baskı baskı ve çoğaltma sağlamaktadır. Weill (2019)'da Segard'ın Litograf Jules Cheret Hakkında eserinden aktardığına göre "Litografi kalem onun ara renkleri belirlemesini sağlar; mürekkepe sağlamlığı, desenin temel çizgilerini vurgulamasına yardım eder. Ne kadar ana renk varsa o kadar taş: kırmızı, sarı, mavi! Üç baskıya bazen grileri zenginleştirmek için dördüncüsü eklenir." Cheret özellikle Paris tiyatro ve kabarelerindeki gösteriler için afişler üretmektedir. Tasarımlarında oyun dünyasının hareketli, canlı hallerini renk, figür ve tipografi unsurlarının hepsinde birden görmek mümkündür (Resim 3).



Resim 3 Cheret'in Kabare Afiş Tasarımı Kaynak: <https://catalogue.swanngalleries.com/Lots/auction-lot/JULES-CH%C3%89RET-%281836-1932%29--BAL-AU-MOULIN-ROUGE-1889-48x35-inc?saleno=2558&lotNo=34&refNo=776765>

Amerikan grafik tasarımını şekillendiren isimlerin başında gelen Glaser, başarılı bir afişte olması gerekenleri şöyle özetlemektedir (Becer, 2018: 204): Hedef kitlenin göz önünde bulundurulmasıyla tasarımında dil ve görsel bütünlüğü sağlanmalıdır. Afiş dikkat çekiciliği sayesinde hedef kitlesini hareketi tetikleyici olarak eyleme teşvik etmelidir. Afiş tasarımında, içerik biçimi etkilemekte içeriğin dili editöryel olarak doğru değerlendirildiyse biçim mesajın iletilmesinde üst düzey bir katkı sağlayabilir. İki boyutlu bir ortam olan kağıt veya dijital ekranlar için üretilen afiş tasarımı sayfa düzeninde renk, tipografi, görsel öge tercihleriyle belirlenmektedir. Ayrıca afiş tasarımında temel bir öge olarak sayfa düzeni konusu bulunmaktadır. Sayfa düzenini sağlamak için mizanpaj tasarımı yapılırken denge, orantı, hiyerarşi, devamlılık, bütünlük, vurgu gibi tasarım ilkelerinin kullanılmasıyla başarılı bir tasarım yapılabileceği üzerinde durulmaktadır. Belli kuralların varlığı yalnızca bu kurallara uyulduğu takdirde

başarılı tasarım elde edileceği anlamına gelmemektedir. Ancak algı ve görme gibi kişiden kişiye göre değişen duylarda en azından temel bir sayfa düzeni kurmayı sağlamaktadır. Sayfada düzeni sağlamak için satır, sütun modül ile ızgara sistemi kurulmakta böylece görsel ve metnin yerleştirilmesi kolaylaşmaktadır. Samara (2002: 22) bir ızgara şema ile çalışmanın “açık, kullanışlı, ekonomik ve sürdürülebilirlik” sağlayacağını belirtmektedir. Farklı ızgara (grid) sistemlerinin tasarımcının işini kolaylaştırması beklenirken onun tasarım gücünü sınırlandırmamalıdır. Afiş tasarımında düzenlemenin dikkat çekici noktalarını renk seçimleri de belirlemektedir. Renk genel olarak görsel öğede kullanılsa da bazı zamanlarda zeminde ya da tipografide tasarıma farklı katkılar sağlayabilmektedir. Geçmişten günümüze günlük hayatımızın bir parçası olan renkler, atalarımızın hayatta kalmasında etkili olmuştur. İnsanoğlunun yaşam mücadelesi neyi tüketip neyden kaçacağına bağlı olduğu için doğal bir biçimde renklere tepkisi oluşmaktadır. (Ambrose, G. & Harris, P. 2005: 6). Çoğu zaman insanın, renge tepki verdiğini fark edilmezken, ondan çok güçlü mesajlar iletilebilir. Bu bilinçaltı tepki, rengi iletişim ve grafik tasarımın bu kadar önemli bir parçası olmasına sebep olmaktadır. Örneğin hazır yemek firmalarının kırmızı ve canlı sarı tonlarının tercih etmesi, dikkat gerektiren tabelalarda uyarıcı olarak kırmızı kullanılmaktadır. Renk kullanımında her tercih çalışmaya farklı anlamlar katmaktadır. İçeriğin sunulmasında bir etken olarak renk, koyu-açık, parlak-mat, rengin valör değeri gibi seçeneklerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin bir çalışmada yeşil rengi ele alacak olursak parlak bir fıstık yeşili; canlı, sıcak bir etki sağlarken asker yeşili; mat ve koyu olmasıyla ciddi, soğuk bir değer katmaktadır. Kullanılan görsel öğe tipografi ve zemin renginin tercihini etkilemektedir. Hem içeriğin etkisi hem de görsel kullanımının etkisi afiş tasarımında renk faktörünü belirlemektedir.

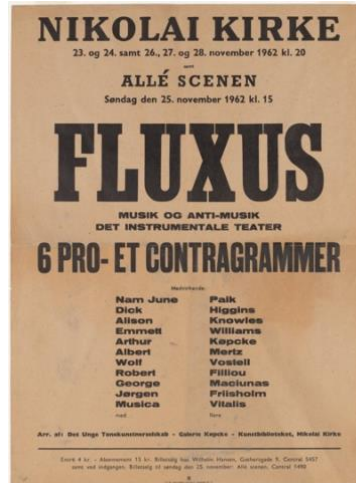
Tasarımın en önemli parçası olan yazı ise hedef kitleye iletilmek istenene mesajı içermektedir. Bu yönüyle tipografinin anlaşılır kullanılması önemli görülmektedir. Yazının kalınlığı ile değişen görüntünün açıklık koyuluk değerine ağırlık (weight), yazı karakterinin satır düzlemindeki durumu genişlik (width) anlatmaktadır. Tipografide harf veya satır boşlukları es-pas olarak ifade edilmektedir. Farklı es-pas kullanımları tasarımı farklı ifadelere taşımaktadır. Sayfa düzeninin de tipografinin bir de uzun metinlerde düzenlenmesi söz konusudur. Gözün satırı takibi açısından sağa ve ortaya hizalanmış (align) metinlerde okuma zorluğu oluşturmaktadır (Pehlivan, 2022: 115). Bu sebeple uzun metinlerde yazının soldan sağa doğru okunduğu göz önünde bulundurularak sola hizalı sağ serbest metin düzeni seçeneği en okunaklı yöntem olarak görülebilir.

Son olarak afiş tasarımında mesajın iletilmesini sağlayan tipografinin yanında onu destekleyen ve hedef kitleye erişmek için dikkat çekici bir unsur sağlayan görsel öğedir. Görsel öğe, illüstrasyon, fotoğraf ve bu ikisinin farklı kombinasyonlarla bir arada kullanıldığı kolaj tekniği ile oluşturulmaktadır. İllüstrasyon yazılı bir metni açıklayan, görsel olarak temsil eden veya yalnızca süsleyen bir çizim, resim veya basılı sanat eseridir. Görsel kültür tarihçisi Growans (1971'den aktaran Doyle vd.: 2019) bilgilendiren illüstrasyonun amaçlarını dört madde de belirtmektedir: 1. Belgelemek; görsel kayıt oluşturmak, 2. Anlatmak; açıklamak, eğlendirmek, 3. İkna etmek; fikirleri oluştururken devamlılık sağlamak ve tahrip etmek, 4. Süslemek; kimliğin dekoratif bir biçimde sunum ve böylece yaşamı somut olarak geliştirip, görselleştirmektir. İllüstrasyon, en eski üretim tekniği olarak çizgi roman, karikatür, çocuk ve yetişkin kitapları, dergi ve poster tasarımında kullanılmaktadır. İllüstrasyona bir alternatif olarak anı dondurabilen, hareketi sabit kılan fotoğraf gelişmiştir. Fotoğrafın keşfi, modern bilimin gelişmesiyle Niepce ve Daguerre tarafından bulunmuştur (History and Handbook of Photography, 1876). Görüntüyü sabitlemek için kimya, optik gibi farklı bilim alanlarından çalışmaların yapılması gerekmiştir. Makineleşmenin getirdiği gelişmelerden olan fotoğraf tekniği, çoğaltma ve üretimde hızı ortaya çıkarmıştır. Fotoğrafta hem belgeleme, gösterme, anlatma, ikna etme ve süsleme için basılı ve dijital

medyaların vazgeçilmezi olmuştur. Farklı malzeme arayışına giren tasarımcılar, birbirine benzemez parçaları bir araya getirerek kolaj (kesyap) çalışmaları ortaya koymuşlardır. Kolaj, manuel yöntemlerle yapılabildiği için sanatçı ve tasarımcılar elle müdahale ile birleştirdikleri farklı malzeme ve görselleri bir araya getirmiştir. Ancak teknolojinin yaygınlaşması ve bireysel bilgisayar kullanıcılarının ortaya çıkmasıyla sanatçı ve tasarımcılar dijital olarak çok daha hızlı ve farklı denemelere imkan bulmuşlardır. Görsel öge açısından kolaj afiş tasarımı içinde malzeme çeşitliliği ile tasarımda arayışlara izin vermekte ve tahmin edilemez biçimde farklı bakış açıları sağlamaktadır. Afiş tasarımına katkısı bakımından görsel öge mesajın iletilmesinde tipografiye eşlik etmekte ve mesajı vurgulamaktadır.

Fluxus Afişlerinin Değerlendirilmesi

Fluxus etkinlikleri, farklı sanatsal ifadelerinin birbiriyle ilişkilendirilebilmesi sağlayan ortak bir alan oluşturmuştur. Avrupa'nın önemli şehirlerinde Kopenhag, Düsseldorf, Amsterdam, Paris ve Londra gibi kentlerde gerçekleştirilen Fluxus'un tek bir kent, tek bir ülkeyle sınırlı kalmaması, hareketin gerçek anlamda uluslararası bir oluşum haline gelmesini sağlamıştır (Antmen, 2008: 205). Çalışmada yer alan afişler, 1962'den 1977'ye kadar olan uluslararası Fluxus etkinliklerinin tanıtımında kullanılmıştır. Afişler örneklem olarak rastgele seçim tekniği ile yedi adet seçilmiş ve tipografi, renk, görsel öge, sayfa düzeni açısından incelenmiştir. Çalışmada gösterilen afiş tasarımları Modern Sanat Müzesi'ndeki Gilbert ve Lila Silverman Fluxus Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Modern Sanat Müzesi MOMA'nın arşivinde bulunan eserler dönemin sanat etkinliklerinin kataloglanması sırasında, Fluxus'un festivallerinin, eserlerinin, sanatçılarının, fotoğrafçıların, tasarımcıların ve izleyicilerinin fotoğrafları ve bazı nesnelere oluşturmaktadır. Fluxus ve görsel dağılımı (postalar, gazeteler, posterler vb. aracılığıyla), ilişkili sanatçıların ağı ve sanatın performatif tarafı hakkında bir anlayış oluşturmak için gerekli veriyi sağlamaktadır. Afiş tasarımları nitelik bakımından incelenirken “veri analizi sürecinin temel amacı ham veriden anlam çıkarmaktır. Bu amaçla araştırmacı okuduklarını, gözlemlediklerini ve katılımcılardan elde ettiği verileri yorumlamalı, azaltmalı ve sağlamlaştırılmalıdır (Çelik vd., 2020: 381).” Bu sebeple analizlerde çalışmanın kapsamı afiş tasarımının ana unsuru olan tipografi, görsel öge, renk kullanımının yanında sayfa düzeninde tercihler ile sınırlandırılmıştır.



Resim 4 Festum Fluxorum, Kopenhag, 23-28 Kasım 1962, Danimarka, tasarımcısı bilinmiyor, tipo baskı, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

Tasarımcısı bilinmeyen 1962 yılına tarihlenen afişin kraft kağıdı zemini sadece siyah yazılardan oluşması tırnaklı güçlü kalın bir font tercih edilmesi dikkat çekmektedir (Resim 4). Metin üzerinde bir hiyerarşi

görülmeştir. Sayfada düzen ortalanmıştır. Ana başlıklarda ve öne çıkarılan yazılarda büyük harf (manjiskül) tipografi tercih edilmiştir. Büyük harfler ve punto büyüklüğüyle Fluxus yazısı ilk göze çarparken tırnaksız bir font daha metinde kullanılmıştır. Organizasyona katılan sanatçıların isimleri liste olarak verilmiştir. Tasarımda hiçbir görsel öğeye yer verilmemesi dikkat çekicidir.



Resim 5 Fluxus Konseri, Art Totale, Torino, İtalya, 26-28 Nisan 1967, tasarımcısı bilinmiyor, ofset litografi baskı, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

1967 yılında İtalya, Torino'da düzenlenen Fluxus konser programı için tasarlanan afişi üreten tasarımcı bilinmiyor (Resim 5). Sıcak renklerden sarı ve yeşilin hakim olduğu tasarımda geometrik şekillerden bir rüzgar gülü formu oluşmaktadır. Sıcak renklere soğuk bir renk olarak turkuaz eşlik etmektedir. Dikdörtgen tasarımda figür sayfa düzeninin dörtte üçünde yer almaktadır. Tipografi ise rüzgar gülü formuna uygun olarak tasarımda yer almaktadır. Tırnaklı küçük harf tipografi seçimi ile organizasyon ilgili bilgiler görülmektedir. Tasarımda görsel öğe kullanılmıştır. Bunun yerine tipografi ve geometrik şekillerin sayfa üzerinde bir form oluşturması sağlanmış, görsel çarpıcılığı ise sıcak renk seçimi göstermektedir.



Resim 6 Fluxus Haftası Poster, Tokyo, Japonya, 8, 9, 11, 14 Eylül 1965 Kuniharu Akiyama, Kumaş üzerine mürekkep, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

Fluxus organizasyonları global bir şekilde Avrupa dışında Asya'da da görülmüştür (Resim 6). Akiyama, tasarımı olan bez üzerine el yazısıyla oluşturulmuş programın anlatımı kırmızı, mavi ve siyah renkleri

kullanarak üretilmiştir. Farklı materyallerle tasarımı zenginleştirmenin mümkün olduğu bilinmektedir. Deneysel malzeme kullanımları bulunmaktadır. Sayfa düzeni açısından ise satır ve metin yazıları ile tamamlanmıştır. Makineleşme ve bunun getirdiği üretimdeki hatasız çıkışlar yerine burada her bir kişi için farklılık gösterecek el yazısı kullanılmıştır. Öyle ki bu el yazısı farklı zamanlarda yazacak aynı kişi bile olsa farklı sonuçlar doğuracaktır.



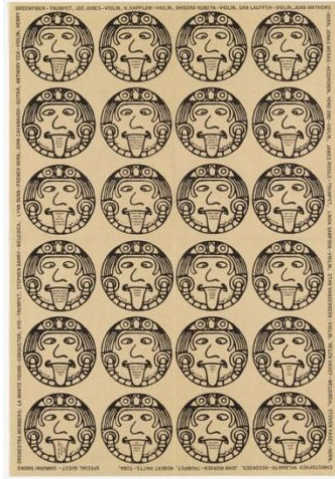
Resim 7 Fluxus Poster, Art Total, Lund, İsveç, 10-12 Mart 1967, Ben Vautier, harf ton kabartmalı tipo baskı, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

İsveç'te gerçekleştirilen Fluxus organizasyonunda 1967 yılında Vautier tasarımı çalışmada siyah beyaza, turuncu tek bir renk kullanılmıştır (Resim 7). Görsel öge olarak çerçevesiz küçük bir arkası dönük fotoğraf kullanılmış, sayıdaki görselliği turuncu tırnaklı harfler oluşturmaktadır. Afiş içeriğinde blok şeklinde program bilgileri sütun olarak bulunmaktadır. Sayfa tasarımı (layout design) bakıldığında sütun ızgara sistemi olarak düzenlenmiştir. Parlak turuncu majiskül harflerin üzerine gelen paragraf yazılar, renkli harflerin birer görsel öge gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Turuncu harfler afişin bütününde bir kelime oluştursa da aynı zamanda bir görsel öge işlevi de görmektedir.



Resim 8 Küçük Bir Yeni Müzik Festivali Poster, Goldsmith's Collage, Londra, 6 Temmuz 1964, tasarımcı bilinmiyor, serigraf, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

Küçük Bir Müzik Festivali ismiyle Londra Goldsmith's Collage gerçekleştirilen Fluxus organizasyonunda bir erkek figürü yumruğunu seyirciye doğru uzatmaktadır (Resim 8). Tek rengin kontrast değerinde kullanılıp beyaz boşluklar oluşturulması ile festivalin ismi parmakların üzerine gelecek şekilde dizilmiştir. Figürün başı afişin soluna gelecek şekilde eğik durmaktadır. Beyaz boşluk oluşturan yumruk ise afişin sağdan yükselmektedir. Afişin dörtte ikisine yakın bir kısmında ise festivalle ilgili gerekli bilgiler paylaşılmakta burada da yırtılmış kağıt etkisi ritmik olarak üç satır biçiminde tekrarlanmaktadır. Afişin görsel akışı sol üstte başlamakta sonra sağ ortada devam etmekte ancak yine sol altta son bulmaktadır. Yoğun dolu bir zemin etkisi oluşturan erkek figürü sayfayı yumruk görseli ile ön arka ilişkisinde tutmaktadır.



Resim 9 25 Eylül 1965, Carnegie Resital Salonu'nda Fluxorchestra için poster, George Maciunas, ofset litografi Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008. Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

Amerika'da gerçekleşen Fluxorchestra müzik organizasyonu afiş tasarımının George Maciunas gerçekleştirmiştir (Resim 9). Bir dairenin içine yerleştiren figürün gözleri birbirine yakın dili dışardadır. Saçları başındaki miğferi ile Galyalı karakterine benzemektedir. Bütün sayfaya bir doku şeklinde birebir kopyalanan ve tekrar edilen çizgisel illüstratif figürü içerikle ilgili bilgi veren tipografi çevrelemektedir. Tırnaksız (serifsiz), orta kalınlıkta (medium) ve büyük harf (majiskül) font kullanımı tercih edilmiştir. Tekrar, tasarımda kullanılan bir görselleştirme yöntemi olarak ritim sağlamaktadır. Afişte görsel öge öne çıkarken mesajın iletildiği tipografi çevresinde daha pasif olarak konumlanmıştır.



Resim 10 Fluxus Internationale Festpiele Neuester Muzik Afişi, Städtisches Müzesi, Wiesbaden, Almanya, 1-23 Eylül 1962
George Maciunas ofset litografi, Modern Sanat Müzesi, New York, Gilbert&Lila Silverman Fluxus Koleksiyon Hediyesi, 2008.
Kaynak: <https://post.moma.org/festum-fluxorum-posters-of-fluxus-festivals/>

Avrupa'nın neredeyse tümünde Fluxus etkinlikleri düzenlenmiştir. Almanya'da gerçekleştirilen müzik organizasyonunda kullanılmak üzere George Maciunas tarafından 1962 yılında afiş tasarımları üretilmiştir (Resim 10). Bütün programa yer verilen afişte görsel bir öğe kullanılmazken tipografide büyük küçük etkisi ve harf, satır es pas (boşluklarla) çalışma tamamlanmıştır. Sayfa tasarımında satır izgara sistemi kullanılmıştır. Koyu zemin üzeri açık renk tipografi uygulaması okuma sorunu yaşatmaktadır. Başlıktaki büyük, küçük ve punto farklılıkları ile dikkat çekicilik sağlanmıştır. Tasarımda satırların sıklığı ve yoğun dişi yazı okumayı zorlaştırmakta tasarımı sıkıcı kılmaktadır.

Sonuç

Sanat ve tasarım dünyadaki sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa'nın hemen hemen her yerinden sanatçılar ve tasarımcılar Amerika'ya göç etmiştir. 1960 yılında Litvanyalı/Amerikalı sanatçı George Maciunas tarafından kurulan Fluxus tam olarak bu noktada ortaya çıkmıştır. Sanatta, olayların, seslerin ve malzemelerin kullanımı ile hayatın sanatın içinde olduğu vurgulanmaktadır. Bu sebeple seçilen Fluxus, kelime anlamı olarak "akış" demektir. Akım olarak değil de bir anlayış olarak görülmüştür. Çeşitli müzik, sergi ve festivaller düzenleyen Fluxus, farklı malzeme ve ses kullanımları ile dikkat çekmiştir. Fluxus'un bu farklı tarzı organizasyonların afiş tasarımlarına da yansımaktadır. Özellikle basit, sade, belirlenemez, şaşırtıcı, oyun, yeni deneyimler, eski ve yeninin bir arada bulunuşu gibi etkiler hem sanat işlerinde hem de organizasyon afiş tasarımlarında görülmektedir. İletişimin doğrudan olarak en önemli akışını sağlayan afiş tasarımları, cadde bulvarları dolaşan insanlarla kitlesele olarak buluşan önemli bir medya vazifesi görmüştür. Televizyon ve dijital medyanın gelişmediği dönemler için hedef kitleye ulaşmanın yegane kanalıdır. New York Modern Sanat Müzesi arşivinde bulunan Fluxus afişleri, görsel öğe, tipografi, sayfa tasarımı açısından incelendiğinde cesur tasarımlarda ağırlıklı olarak tipografi kullanılmaktadır. Figür tercihlerinin özellikle detaysız yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum kelimelerin birer görsel öğe gibi kullanılmasını doğurmuştur. Büyük-küçük harfler, harf-kelime-satır es pasları (boşlukları) dişi ve canlı renk seçimleri, sütun ve satırlarla sayfa düzeni oluşturulmuştur. Boşluk, tekrar, simetri ve asimetri göz önüne alınarak kompozisyonlar üretilmiştir. Ayrıca afiş tasarımlarının ana unsurları tipografi, renk ve görsel öğe (illüstrasyon, fotoğraf, kolaj) tercihleri ve malzeme seçeneklerinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Görsel öğenin daha çok leke ve geometrik şekillerde kullanılmaktadır. Tipografinin bir görsel öğe niteliği taşıyacak şekilde renk ve punto kullanımı farklılıkları dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Ambrose G, Harris, P (2005). Colour. Lausanne: AVA Publishing SA.
- Antmen, A (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. 2.bs. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Becer, E (2018). İletişim ve Grafik Tasarım. Ankara: Dost Yayınevi.
- Bozkurt, N (2014). Sanat ve Estetik Kuramları. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Britannica, ET, 07.05.2023, Erişim: <https://www.britannica.com/art/Fluxus>
- Byrne S, Moran L, what is- conceptual art?. education and community programmes, Irish Museum of Modern Art, IMMA, ET, 07.06.2023, Erişim:: <https://imma.ie/wp-content/uploads/2018/10/whatisconceptualart.pdf>

- Çelik H, Başer Baykal, N, Kılıç Memur H N, (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-ENAD Journal of Qualitative Research in Education-JOQRE, 8 (1): 379-406. ET, 09.06.2023, Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/957173>
- Daniels, D (2002). Marcel Duchamp: The Most Influential Artist of the 20th Century?. ET, 11.05.2023, Erişim: <http://georgemacianas.com/about/cv/manifesto-i/>
- History and Handbook of Photography (1876). Çev. Gaston Tissandier. Ed. J. Thomson. New York: Scovill. ET, 08.05.2023, Erişim: <https://ia600204.us.archive.org/24/items/historyhandbooko00tissuoft/historyhandbooko00tissuoft.pdf>
- History of Illustration (2019). Ed. Susan Doyle, Jaleen Grove, Whitney Sherman. ABD: Bloomsbury Publishing ET, 23.04.2023, Erişim: https://www.hgb-leipzig.de/daniels/Dieter-Daniels_Marcel-Duchamp-The-Most-Influential-Artist-of-the-20th-Century_2002.pdf
- Pehlivan Baskın, Z (2022). Görsel İletişim Tasarımında Tipografi Tarihi ve Temel Terimler. Görsel İletişimi Tasarlamak. İstanbul: YEM Yayınları (96-115).
- Phillpot C, Hendricks J (1988). Fluxus: selections from the Gilbert and Lila Silverman Collection. ET, 07.05.2023, Erişim: https://www.moma.org/documents/moma_catalogue_2141_300103273.pdf
- Samara, T (2002). Making and Breaking the Grid. ABD: Rockport Publishers.
- Tate Museum, ET, 22.04.2023, Erişim: <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/f/fluxus#:~:text=Fluxus%20founder%20Maciunas%20said%20that,art%2C%20anti%20Dart%27.>
- Weill, A (2019). Grafik Tasarım. çev. Orçun Türkay. 6.bs. İstanbul: YKY.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.